

NAGY ANDRÁS

Az ENSZ és Magyarország különös kapcsolata 1956 és 1963 között a közelmúltban kutathatóvá vált dokumentumok alapján

Ha sikertörténetről szó lehet, miért ne beszélhetnénk „kudarctörténetről” is, ami egy rendkívül fontos történelmi fordulóponton, 1956-ban pecsételte meg hazánk sorsát, és némiképp a világszervezetét is. Fontos előrebocsátani, hogy az 1950-es évek második felében az ENSZ nem csak Magyarország, de a hidegháborúba némiképp belefáradó világ számára is komoly esélyeket jelentett, ezért vált rendkívüli jelentőségűvé mindaz, ami ott történt és nem történt a magyar forradalmat követően. Kutatásom révén mind a sikerekre, mind a kudarcokra fény derült, elsősorban azoknak az iratoknak az elemzése révén, amelyeket 60 esztendőre titkosítottak, de amelyek munkám számára hozzáférhetővé váltak.¹

Erről a kutatásról 2017-ben tartottam előadást az FTI–iASK Nyári Egyetemén, ahol a rendkívül elgondolkodtató kérdések, a páratlanul vonzó szellemi légkör és az intézményt meghatározó transzdiszciplinaris szemlélet rendkívül ihletően hatott további munkámra. Az sem lehetett talán véletlen, hogy Bogyay Katalin, az Intézet Tanácsadó Testületének tagja lehetett az, aki – Magyarország ENSZ-nagykövete-ként, hosszas és nem kevés találékonysá-

got, diplomáciai tehetséget és kitartást igénylő folyamat nyomán – elérte, hogy hozzáférhetővé váljék az ENSZ irattárában akkor már 60 éve titkosítva őrzött dokumentumok kritikus tömege, amelyek ismerete döntő mértékben járult hozzá ahhoz, hogy pontosan láthassuk a világszervezet 1956. évi forradalmunkkal kapcsolatos tevékenységét. Munkámat néhány hónappal később már az FTI–iASK „kötelékében” végezhettem, és mind ezt követően publikált tanulmányaim,² mind az összegzőként létrejött könyv,³ majd ennek – megjelenés előtt álló – angol változata magán viselte, illetve viseli annak a műhelynek lenyomatát, amelyhez tartozom.

Az 1956. évi magyarországi események előzményeihez feltétlenül hozzátartozik, hogy Magyarországot több sikertelen folyamat kísérlet után 1955-ben vették fel a világszervezetbe, s az ugyanekkor megkötött osztrák államszerződés nyomán a szovjetek kivonultak a szomszéd ország keleti zónájából. Csakhogy a tagfelvétel a Rákosi-féle külpolitika „eredménye” lett, továbbá nem a magyar politikai változások elismerése volt, hanem nagyhatalmi alku-dozás gyümölcse. Ami pedig később döntővé vált: mindez nem a külügy „felségte-

1 Az ENSZ Levéltárán (United Nations – Archives Management Section, New York, továbbiakban: UNARM) túl fontos iratokat ismerhettem meg az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában (továbbiakban: ABTL), a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (továbbiakban: MNL OL), továbbá amerikai, dániai és svédországi archívumokban.

2 Nagy, András: Shattered Hopes amid Violent Repression. The Hungarian Revolution and the United Nations. Part 1–2. = Journal of Cold War Studies, 2017. No. 4. 42–73. p., 2019. No. 4. 127–153. p.

3 *Uő*: Halálos együttérzés. A „magyar ügy” és az ENSZ, 1956–1963. [Bp.–Köszeg], 2020. 477 p.

rülete” volt, hanem az ávóé. A washingtoni „rezidentúra” régóta napirenden tartotta a New York-i áttelepülést, a világszervezethez való csatlakozás tárgyalásait is – fedésben dolgozó – ávósok készítették elő és hajtották végre.⁴

A forradalom kitörését követő első szovjet bevonulás nyomán már október 28-án napirendre került a „magyar ügy” a világszervezetben, és ma már jól tudjuk, hogy nem a magyar ENSZ-képviselő, Kós Péter „árulása” miatt nem reagált gyorsan és hatékonyan az ENSZ, mint akkoriban hitték és hirdették. A magyarországi eseményeket ugyanis Nagy Imre távirata nyilvánította „belügynek,” mert ezt szabták Moszkvában a megegyezés feltételéül.⁵ Ugyanekkor a nyugati hatalmak között megromlott a beszélő viszony – a kirobanó szuezi válság miatt⁶ –, ami elejét vette a nyugati hatalmak egyeztetéseinek és a közös fellépésnek.

Kós Péter nyilatkozatát követő magyarországi felhördülést azonban nem a kormányálláspont tisztázása, hanem Kós „leleplezése” követte, mint Lev Konduktorov szovjet ügynöké. A hazahívott Kós helyét a magyar ENSZ-misszió második embere, Szabó János töltötte be, aki azonban „Székely Bertalan fedőnéven szolgálta az ávót”, felettesei pedig Hollai Imre őrnagy és Rácz Pál főhadnagy voltak,

a magyar ENSZ-misszió tagjai, akik közvetlenül a szovjetektől kaptak parancsokat.⁷

Nagy Imre táviratilag nevezte ki Szabót ENSZ-képviselőnek, így az ügynök stratégiai helyzetbe került, de nem a miniszterelnöknek engedelmeskedett.⁸ Mindezeket a nehézségeket tovább fokozta a Parlamentben dolgozó külügyi stáb tapasztalatlansága, akik Magyarország semlegességének „szavatolását” kérték a világszervezettől, pedig csak „elismerésről” lehetett volna szó,⁹ de persze arról sem könnyen.

Így nem csoda, hogy Szabó előbb értesült a Kádár-kormány megalakulásáról, mint néhány, ekkor még bujkáló kormánytag, november 4-ének hajnalától pedig már nyíltan is szovjet gazdáinak engedelmeskedett. Ugyanekkor sietve érkezett New Yorkba a Nagy Imre-kormány egyetlen, külföldön tartózkodó tagja, Kéthly Anna, hogy az ENSZ segítségét kérje, bár csak vendégjeggyel léphetett a világszervezet épületébe, hiszen a magyar delegáció helyén ekkor az érvényes mandátummal rendelkező ávósok ültek. Hammarskjöld főtitkár nem fogadta Kéthlyt, a Közgyűlés előtt nem kapott szót, az akkreditációs bizottságnak írt levele hatástalan maradt.¹⁰

Míg Szuezebe elindultak a kéksisakosok, Magyarországra nem jöttek, pedig Kéthly Annán túl még a katonai tapasztalatokkal rendelkező Király Béla is erre kérdezett rá Budapestről visszavonulóban, ahogy Bibó

4 Lásd a budapesti központ és a washingtoni „rezidentúra” levelezését: ÁBTl 3.2.6. OL-8-011/VIII, 3.2.6. OL-8-011/XII.

5 A kormánynyilatkozatot eredetileg Moszkvában fogalmazták, ezt némiképp enyhítve vette át a magyar kormány. Lásd Utasítás a Szovjetunió ENSZ-nagykövetének. In: A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk. Gál Éva et al. Bp., 1993. 59. p. (56)

6 A „szuezi válság” során az izraeli, brit és francia agresszióval szemben lépett fel az ENSZ, szovjet és amerikai együttműködéssel. Lásd *Lefebvre, Denis*: A szuezi ügy. Ford. Kecskés Gusztáv. Bp., 1990. 151 p. (Osiris könyvtár. Média)

7 „Székely Bertalan” dosszióját lásd ÁBTl 3.2.6. K-1360/T.

8 MNL OL

9 Erről bővebben *Békés Csaba*: Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában. 2. bőv., átd. kiad. [Bp.], 2006. 391 p.; A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia. Szerk. Békés Csaba, Kecskés D. Gusztáv. [Bp.], 2006. 239 p.

10 Kéthly ezzel kapcsolatos levelezése: Andrew Cordier Papers. Columbia University, Butler Library. (továbbiakban: ACP) 184. doboz.

is „ENSZ-rendőrségre” utalt nyilatkozatában,¹¹ hiszen ugyanekkor nemzetközi haderő jött létre Szuezenben. Abban a konfliktusban azonban azonnali és drasztikus szankciókat helyezett kilátásba a világszervezet, Magyarország esetében azonban csak elítélés és felszólítás szerepelt a határozatokban.

Egy másik fontos mozzanatról a közel-múltban megnyílt levéltárak dokumentumaiból alkothatunk képet: Hammarskjöld szisztematikus félretájékoztatása. A magyar ügyben fontos szerepet játszó főosztály vezetője, Dragoslav Protitch¹² olyan forrásokból állította össze jelentéseit, amelyek a szovjet állásponthez álltak közel.¹³ Ennek nyomán a főtítkárnak csak „félszívvel” figyelt az eseményekre, magyarországi látogatása tervétől könnyen állt el, személyes megbízottját, Philip Seynes-t pedig csak a segélyezésekkel kapcsolatban vonta be a kríziskezelésbe. Aki végül titokban érkezett Magyarországra, ahol a magyar „hatóságokkal” vette fel a kapcsolatot, megkerülve a legitimitás kérdését. És itt következik a kudarc történeten belül a félsiker: a segélyezésé. A siker másik fele a menekültek fogadásában és továbbjuttatásában

kötődött az ENSZ-hez. Ma már pontos képet lehet alkotni arról a hatalmas és rendkívül jól szervezett akcióról, amellyel a világszervezet segítette megelőzni a humanitárius katasztrófát a határ mindkét oldalán. A magyar közvélemény szemében ekkor már végképp leszerepelt az ENSZ, mint ami politikailag feladta a „magyar kérdés” rendezését és saját határozatai betartatását saját tagállamaival, de presztízsveszteségéhez az is hozzátartozott, hogy a világszervezet mindvégig láthatatlan maradt a segélyakciókban. A politikai konfliktusok kerülése érdekében húzódtott háttérbe, továbbá azért, mert saját infrastruktúra híján a Nemzetközi Vöröskereszt ellátórendszerén keresztül juttatta el a szállítmányokat Magyarországra, márpedig a svájci székhelyű intézmény szigorúan politikamentes volt.

A sikertörténet másik fele a menekültválság megoldása volt, amely a második világháborút követően legnagyobb népmozgást jelentette Európában: 200.000 embert kellett rövid idő alatt fogadni, regisztrálni, ellátni, majd továbbítani befogadó államokba. Az ENSZ szakosított szervezete, az UNHCR a Vöröskereszttel együttműködve tartotta fenn a fogadóhelyeket, működtette a menekülttáborokat, szervezte a továbbutazást.¹⁴

11 Kéthly szavait Bujdosó Alpár idézte a szerzőnek (Bécs, 2002. március 17.), továbbá *Bujdosó Alpár*: 299 nap. Bp., 2003. 211 p.; Király Béla az amerikai követségi rezidencián érdeklődött katonai segítségnyújtásról, lásd: MNL OL XX-5-h. Vizsgálati iratok XXVII. köt. V-150/000.61.; Bibó István kiáltványát az ENSZ „bátor és bölcs” döntéséről *Bibó István*: Tervezet a magyar kérdés kompromisszumos megoldására. In: Egy népfelkelés dokumentumaiból, 1956. Vál., szerk. Korányi G. Tamás. Bp., 1989. 127. p.

12 Horvát diplomata, főtítkárhelyettes: Under-Secretary General of Political and Security Council Affairs.

13 “Note on Recent Political Developments”, UNARM S-0188.; *Kecskés Gusztáv*: Az ENSZ Titkárság belső feljegyzései az 1956 őszi magyar válságról. = Történelmi Szemle, 2006. 1–2. sz. 171–191. p. 171–191. p. „Note on the Course of the Insurrection”, UNARM, DAG 1.1.1.3 Protitch files.

14 1957. február 2-án a Vöröskereszt, az osztrák kormány és az UNHCR egyezményt írt alá „Agreement to assistance to Hungarian Refugees in Austria.” Március 1-jétől június 30-ig a Vöröskereszt 40 tábor ellátásáért felelt, amelyekben 41.800 menekültet helyeznek el. Az „extension program” révén 50.000-re emelték a számukat, míg az UNHCR ellenőrizhette ezekben a források felhasználását. UNARM S-0445-0199-13245-1UC. Lásd *Kecskés D. Gusztáv*: Humanitárius akció globális méretekben. A Nemzetközi Vöröskereszt és az 1956-os magyar menekültek. Bp., 2020. 172 p. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések)

A kutatás nyomán már rekonstruálható annak a kísérletnek a jelentősége, amelyet az ENSZ vezetése nemzetközileg ismert jogászok kinevezésével tett a „magyar kérdés” megoldására,¹⁵ majd ennek kudarca után politikai súlyú testület kezébe adta Hammarskjöld az ügyet. Az 1957 januárjában a Közgyűlés által létrehozott Különbizottság azt a feladatot kapta, hogy tárja fel, mi történt Magyarországon, és tegyen jelentést a még üléselő Közgyűlésnek, majd időről időre újabb jelentésekkel kísérje figyelemmel a magyarországi helyzetet.¹⁶ A Különbizottság jelentős munkát végzett, bár alaposáguk azt is jelentette, hogy a Jelentés elkészítésének határideje folyamatosan módosult: februárról egészen júniusig.¹⁷ Lekésve a Közgyűlést.

Mivel Magyarországra nem utazhatott be a testület, így tanúk meghallgatásával, adatok, dokumentumok összegyűjtésével és feldolgozásával alkottak – igen pontos, nagyon átfogó, és rendkívül hiteles – képet jelentésükben arról, mi is történt Magyarországon 1956 előtt, a forradalom idején, illetve közvetlenül utána. Csakhogy az idő Kádáréknak dolgozott, amit Budapesten is pontosan tudtak, és feltehetően tisztában volt ezzel az ENSZ vezetése is. Ennek

fényében meglepő, hogy a jelentés megvitatására nem hívtak össze rendkívüli közgyűlést, hanem – ismét csak a dokumentumok tanúsága szerint – az ENSZ vezetése ezt az őszi, rendes Közgyűlésre halasztotta.¹⁸ A Különbizottság vezetője és tagjai által kezdeményezett „további jelentések” készítésének pedig – amit ugyancsak közgyűlési határozat írt elő – elejét vették pusztán és nem is egészen rejtélyes manipulációval.¹⁹ Pedig ömlöttek New Yorkba a hírek: letartóztatásokról, kivégzésekről, internálásokról, amiket a Különbizottság titkársága fogadott, iktatott – és nem használt fel. Ugyanakkor a világszervezetben dolgozó, nagyszámú ügynök könnyen hozzájuthatott ezekhez, következményeik pedig beláthatatlanok voltak.²⁰ Budapesten az ENSZ számára végzett „kémkedés” gyanújával tartóztattak le három „büntetett előéletű” összeesküvőt,

15 A svéd Gundersen, az indiai Lall és a kolumbiai Lleras kapta feladatul Hammarskjöldtől, hogy a „magyar ügy” nemzetközi jogi aspektusait tekintsék át, de nem kaptak vízumot a helyszíni vizsgálatra, így megbízatásukat visszaadták. ACP 184. doboz.

16 Lásd az 1957. január 10-iki határozatot (1132 [IX]) és eredményét: „United Nations Special Committee on the Problem of Hungary.”

17 Report of the Special Committee on the Problem of Hungary. In: General Assembly Official Records: Eleventh Session, Supplement No.18 (A/3592). New York, 1957. 148 p. 12 t. <https://digitallibrary.un.org/record/712474?ln=en#record-files-collapse-header> (Megtekintve: 2021. június 10.)

18 Az amerikai ENSZ-delegáció vezetője 1957. június 27-én javasolta a rendkívüli Közgyűlés összehívását, de a főtítkárhelyettes, Andrew Cordier személyes megbeszélésekre hivatkozva azt tanácsolta a Közgyűlés erre illetékes elnökének, hogy a rendes ülésszakon vitassák meg a magyar kérdést. ACP 183. doboz.

19 A Különbizottság tagjai szinte kivétel nélkül további jelentések készítése mellett voltak, a bizottság elnöke, Alsing Andersen erre utasította is a titkárságot. Cordier főtítkárhelyettes azonban (Hammarskjöld tudtával és a bizottság jegyzőjének közbenjárásával) elejét vette a jelentések elkészítésének. Lásd: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár (továbbiakban: OSZK KT) Bang-Jensen Iratok (továbbiakban: BJI) Fond 413. 66. doboz.

20 A hozzáférés akadálytalanságát jól jellemzi, hogy a Különbizottság titkárságán dolgozó fiatal munkatárs, Héderváry Klára szorgalmasan gyűjtötte a számára elérhető iratokat, így 8633 irategységnyi dokumentumot őrzött meg. OSZK KT Héderváry Klára Iratai, Fond 523.; A szovjet titkosszolgálat befolyásáról *Kalugin, Oleg: The First Directorate. My 32 Years in Intelligence and Espionage Against the West.* New York, 1994. 374 p.; *Shevchenko, Arkady N.: Breaking with Moscow.* New York, 1985. 378 p.

Nagy András könyvének bemutatója, a beszélgetés résztvevői: Németh Zsolt, Mécs Imre, Nagy András
(Fotó: Horváth Attila, 2020.)

egyét halálra, kettőt életfogytiglanra ítélték, fellebbezésük nyomán mindhármukat kivégezték.²¹ Egy, az amnesztia reményében Magyarországra hazatért ENSZ-tanú is életével fizetett vallomásáért.²²

21 Az úgynevezett „Lukács összeesküvés” során Lengyel Alfonz ENSZ-tanú kérésére adatokat szolgáltatott a magyarországi konszolidációról Lukács László, Tumbász Ákos és Czermann Alajos a világszervezet számára. ÁBTL 3.1.5. O-1311, 3.1.5. V-146.247., 3.1.5. O-12132.

22 Mink András kutatásai szerint Török István New Yorkban tanúskodott 1957. február 26-án a Különbizottság előtt, majd 1957-ben – az amnesztiában bízva – hazatért, nem sokkal később letartóztatták, elítélték és kivégezték. *Mink András: A forradalom tanúi az ENSZ-ben.* In: Tanúságtévők az ENSZ előtt, 1957. Ford. Szilágyi-Gal Mihály; a bev. tan. írta, a köt. szerk. Mink András; a jegyz. kész. Sipos Levente. Bp., 2010. 20. p.

A Különbizottság másodtitkára, a dán Povl Bang-Jensen pontosan érzékelte ezeket az ellentmondásokat, amikor felettesei utasítására sem adta át a névtelenül tanúvallomást tett forradalmárok – csak általa ismert és őrzött – névsorát. Többen ugyanis – jó okkal – nem bíztak a világszervezetben, így tanúvallomásukat ellenőrizhetően, de névtelenül tették. Bang-Jensen gyanúját az ENSZ magyar ügyvel kapcsolatos felemás hozzáállása is megalapozta, továbbá a biztonsági feltételek hiánya a vizsgálat során és nyomán. Ennek orvoslása helyett az ENSZ vezetése fegyelmi eljárásokat indított ellene, rágalmazáshoz folyamodott, majd elbocsátották. Bang-Jensen tovább folytatta küzdelmét, mígnem 1959-ben holtan találták New York

mellett, de a mai napig nem tudjuk, hogy megölték, vagy öngyilkos lett.²³

Kutatásomat egykor éppen Bang-Jensen tragikus története ihlette, aki 1992-ben kapott posztumusz elismerést Göncz Árpád köztársasági elnöktől, s ennek nyomán előbb egy dokumentumfilm készítésével indultunk a történet nyomába,²⁴ majd a mind izgalmasabb ellentmondások feltárására egy könyvben tettem kísérletet.²⁵ A később folytatódó és „léptéket váltó” történeti kutatást az indokolta, hogy Bang-Jensen sorsa elkülöníthetetlennek bizonyult attól, ami az ENSZ és Magyarország viszonyát meghatározta, és csak ebben a tágabb – és interdiszciplinárisan megközelíthető – kontextusban vált értelmezhetővé.

A magyar kormány a közgyűlési vita előtt kampányt indított az ENSZ ellen, amely a társadalom minden rétegét áthatotta, és azt a szervezetet gyalázta és rágalmazta, amelynek egyébként tagja maradt, és bár a Magyar Népköztársaság mandátumát felfüggesztették, azért a világszervezet számos lehetőségével éltek a magyar „diplomata”k. A Jelentést követő vita újabb közgyűlési határozatokhoz, újabb felszólításokhoz és elítélésekhez vezetett; ugyanolyan eredménytelenül, mint korábban. A remény

azonban feltámadt az elnyomottakban, hogy az ENSZ-határozatok nyomán demokratikus választások, szovjet kivonulás, amnesztia következhet. Semmi nem következett.²⁶

Az ENSZ az 1957. évi őszi ülésén különmegbízottat nevezett ki a magyar kérdés figyelemmel kísérésére, Wan Waithayakon thaiföldi arisztokratát, a Közgyűlés korábbi elnökét, aki a „csendes diplomácia” híve volt, mégpedig feltehetően olyan csendesé, hogy az ügyiratokban tevékenységének nyoma sincs. Hogy a herceg „buddhai mosolya” mögött a magyar ügy többé-kevésbé feledésbe merült, azt Hammarskjöld írta meg barátjának,²⁷ és a feledtetésből még Nagy Imre és társai 1958. évi kivégzése sem mozdította ki a herceget. Pedig a világszervezetben pontosan és rendezetten tartották nyilván a magyar ügygel kapcsolatos dokumentumok: lapszemléktől kezdődően drámai leveleken át a kormányhatározatokig és a bírósági ítéletek összegzéséig. Mindebből pontosan látszott mindaz, ami bekövetkezett. A Különbizottság tagjai azonban ekkor már szétszéledtek, a különmegbízottat csak hosszas keresgélés után érték utol, s akkor is a legfőbb szempontnak az bizonyult, nehogy feszültség látszata keletkezzen a testület és a megbízott között a váratlan tragédia kommentálása kapcsán.²⁸

23 A Bang-Jensen ügyről Copp, DeWitt – Peck, Marshall: *Betrayal at the UN. The story of Paul Bang-Jensen*. New York, 1961. XII, 335 p.; *Lidegaard, Bo*: *Den Højste Pris, Povl Bang-Jensen og FM, 1955–1959*. Copenhagen, 1998. 270 p.; Magyarul *Uő*: A legmagasabb ár. Povl Bang-Jensen és az ENSZ, 1955–1959. Ford. Kertész Judit. Bp., 2000. 219 p., [16] t.; Nagy András: *A Bang-Jensen ügy*. '56 nyugati ellENSZélben. Bp., 2005. (továbbiakban: Nagy, 2005.) 399 p.; Amerikai szenátusi vizsgálat is folyt a dán diplomata szerepéről és rejtélyes haláláról, Senate Report, 1961.

24 Halál hálaadás napján. Magyar Televízió, 1998.

25 Nagy, 2005. 399 p.; olaszul *Uő*: *Il caso Bang-Jensen*. Ungheria 1956: un paese lasciato solo. Pref. di Valentino Parlato, trad. di Andrea Rényi. Milano, 2006. 430 p. (I saggi Baldini & Castoldi)

26 A reménykedés nyomán teljes rendőri készültséget rendeltek el 1957. szeptember 5-től, titkosügynökök bevetésével, folyamatos kapcsolattartást a karhatalmi központokkal és a belügyi vezetéssel, a kapitányságokat lőszerral, élelemmel és üzemanyaggal látták el stb. Géppuskás egységeket vezényeltek a külügyminisztérium tetejére, ahonnan a fontosabb iratokat eltávolították. Lásd: Belügyminisztériumi parancsgyűjtemény, 43. Számú parancs, MNL OL XIX-B-1 31. doboz, XIX-J-1-n 72. doboz.

27 UNARM S-0009-0002-09. Hammarskjöld 1957. november 15-ei levele.

28 ACP 182. doboz, az 1958. június 21-ei távirat; A 2 nappal későbbi üzenet: UNARM S-0442-0139-06; Wan közleménye a kivégzésről: UNARM S-0441-0192-0008-00001.

Az ENSZ újabb jelentése²⁹ a Nagy Imre-kivégzést követően egyértelműen elítélte a gyilkosságokat, ám őszre a magyar kérdés már hátrébb szorult a közgyűlési napirenden, olyan hátulra, hogy Sík Endre külügyminiszter joggal érthette úgy a főtitkár szavait, hogy szóba sem kerül.³⁰

Ebben az évben új Különmegbízottat neveztek ki, az új-zélandi Leslie Munro-t, aki ezt követően évente adta ki jelentését. Ezekben a titkárság munkatársai összegezték mindazt, ami Magyarországról befutott az ENSZ-hez, érzékeltetve a helyzet súlyosságát. Maga a Különmegbízott mással volt elfoglalva: iratainak vaskos dossziéiban fogorvosi számláktól biztosítási ügyekig mindent megőrzött az ENSZ, ám ezek között alig maradt a magyar ügyre vonatkozó dokumentum. További mappákat töltött meg utazásainak szervezése elsősorban a Közel-Keletre, ahol amerikai olajcégek képviselőjében lobbizott.³¹ Ugyanakkor a forradalom 5. évfordulóján titkárnőjével mondatta le a magyar diákok meghívását a közeli városba tervezett megemlékezésre. Alkoholproblémái nem maradtak titokban munkatársai előtt, és sem a főtitkár nem hívta meg a korábbi közgyűlési elnökökkel folytatott konzultációira, sem az amerikai külügyi vezetést nem kereste. Évekkel később Munro meglepetten értesült az új ENSZ-főtitkár, U Thant tervezett magyarországi látogatásáról, és háttérben a magyar–amerikai közeledésről, majd az alkuról: érvényes ENSZ-mandátumot kaphat Magyarország

az általános amnesztiáért. A Különmegbízott megpróbálta megakadályozni a békülést, de már nem sikerült, ám U Thant főtitkár később is jogászok segítségét kérte, hogy elfogadhassa Kádárék budapesti meghívását, s elhallgattassa Munrot, akit felelősség terhelt azért, hogy a magyar ügy ilyen méltatlanul került a világszervezet süllyesztőjébe.³²

A Budapestre érkező burmai diplomata végül kezét rázhatott a gyilkosokkal, beszédek tarthatott és hallgathatott az Akadémián, a Parlamentben és a ferihegyi repülőtéren; kicsikarhatta politikai elítéltek szabad lábra helyezését, egyben politikailag rehabilitálta Kádárt, fél évtizeddel azt követően, hogy a magyar pártvezető elvtársát, főnökét, elődjét elkaparták a börtönudvaron. Teljes jogot kaptak a magyarok az ENSZ-ben, az egykori ávós főhadnagy, az ötvenhatos események ENSZ-beli szabotőre, Hollai Imre közgyűlési elnök lehetett. Az emigráns vezetők a történet végét Mohácshoz, Világoshoz és Trianonhoz hasonlították. Ami nyilván nem a történelmi igazságról szólt, hanem az elkeseledés mértékéről, és mögötte a nehezen elviselhető csalódásról.

A kutatás igen sok kérdésre adott választ, de még több kérdést vetett fel – mint ez általában az elmélyült, forrásfeltárással alapozott tudományos munkákkal rendre előfordul, és ami az FTI–iASK tudományfilozófiai szemléletével is egybecseng: a kérdés és a tovább-kérdés imperatívuszával. Aligha véletlen, hogy a Különbizottságban fontos szerepet játszó Héderváry Klára személyes hagyatéka az Intézethez került, s ennek feldolgozása, feltárása, értelmezése újabb kutatási irányokat jelöl ki – amelyek szervesen kapcsolódnak az Intézet

29 1958. július 14-én „Supplementary Report”-ot ad ki a Különbizottság, Nagy Imre és társai kivégzése nyomán.

30 Ennek visszhangjáról: ACP 182. doboz.

31 UNARM S-0927-0007-0003-0001UC. Munkatársainak a magyar ügyben írott táviratait a c/o Kuwait Oil Co. címre irányították: UNARM S-0927-0007-0012-0001UC.

32 UNARM S-0268-0004-0005-0001.

*Cry for Freedom-szobor az 1956-os forradalom emlékére. Hedva Ser alkotása, Európa ház, Kőszeg
(Bogyai Katalin ajándéka) (Fotó: Kiss András, 2017.)*

egyéb projektjeihez.³³ Hasonlóképpen épül korábbi munkámra és az FTI–iASK-tól kapott impulzusokra annak a politikai életrajznak a terve, ami Bang-Jensenről készül: már nem csak az ENSZ-beli tevékenysége és meghurcolása, illetve nem is csak a magyar ügyben játszott szerepe, hanem ennek történeti, szellemi és politikai kontextusa áll a kutatás középpontjában, kötődve a hidegháború-történeti kutatásokhoz, a nemzetközi intézmények történeti analíziséhez,

ANDRÁS NAGY:
DIE BESONDERE BEZIEHUNG
ZWISCHEN UNGARN UND
DER UNO VON 1956 BIS 1963 ANHAND
NEULICH ERFORSCHTEN
DOKUMENTE

Im Beitrag werden die Ergebnisse einer Forschung zusammengefaßt über die Rolle der UNO an einer der Wendepunkte der Geschichte des kalten Krieges: während und nach der Niederlage der ungarischen Revolution von 1956. Der Verfasser fragt aufgrund früher unzugänglicher Dokumente nach geschehenen und nicht geschehenen Ereignissen in dieser Beziehung und analysiert die Folgen.

33 A nők szerepvállalása a politikában éppúgy ide tartozik, mint a zsidóság emancipációjának, integrációjának kutatása, amely Héderváry Klára édesapjának – Héderváry Lehel, országgyűlési képviselő, jogász – sorsát ugyanúgy meghatározta, mint édesanyját. Héderváryné Radó Klára újságíró volt, a belga antifasiszta ellenállás támogatása nyomán Auschwitzba került, majd onnan az USA-ba, ahol bekapcsolódott a magyar menekültek segélyezésébe stb.

illetve mikro- és mentalitástörténeti kezdeményezésekhez.

Tudományos értelemben – és kiváltképp ennek köszegi sajátosságaiban – szinte megkerülhetetlen élmény az a paradoxon, amit Esterházy Péter egykor úgy fogalmazott meg, hogy eddig a kérdéseinkre kaptunk válaszokat, mostanában azonban a válaszainkra kapunk kérdéseket. És ennek élménye maradandó, jelentőségét pedig aligha lehet túlbecsülni.

ANDRÁS NAGY:
THE SPECIAL RELATIONSHIP
BETWEEN THE UNITED NATIONS AND
HUNGARY BETWEEN 1956 AND 1963,
BASED ON DOCUMENTS THAT
RECENTLY BECAME AVAILABLE FOR
RESEARCH

The paper provides a brief summary of the research project that examines the logic, the rationale and the context of the UN's involvement in the 1956 Hungarian Revolution that meant a turning point in the history of the Cold War. Based on the analysis of previously classified documents, the author seeks to answer the question: what happened (and what did not) after the 1956 events, why the UN failed to react in time, and what consequences that had on Hungarian history and on the UN as a global organisation.